

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

Tiedon huoltovarmuus kompleksisessa ympäristössä

Author(s): Kaarlakoski, M.; Koistinen, P.; Jalonen, H.; Keinänen, A.; Lonka, H.; Kallunki, V.

Title: Tiedon huoltovarmuus kompleksisessa ympäristössä

Year: 2021

Version: Published version

Copyright ©2021 Sotataloudellinen seura.

Please cite the original version:

Kaarlakoski, M., Koistinen, P., Jalonen, H., Keinänen, A., Lonka, H. & Kallunki, V. (2021). Tiedon huoltovarmuus kompleksisessa ympäristössä. *Sotataloustietoutta XI: Sotatalous 2020-luvulla*, 106-112. Helsinki: Sotataloudellinen Seura.

Tiedon huoltovarmuus kompleksisessa ympäristössä

Miina Kaarkoski, Maanpuolustuskorkeakoulu

Pekka Koistinen, Maanpuolustuskorkeakoulu

Harri Jalonen, Vaasan yliopisto

Anssi Keinänen, Itä-Suomen yliopisto

Harriet Lonka, Laurea-ammattikorkeakoulu

Valdemar Kallunki, Laurea-ammattikorkeakoulu

Johdanto

Tuvaluusympäristöömme vaikuttavat globaalit häiriötilanteet ovat korostaneet tarvetta tarkastella kansallisen huoltovarmuuden merkitystä uudella tavalla. Huoltovarmuuden keskiössä on yhteiskunnan toimijoiden kyky selviytyä yllättävistä ja osin ennakoimattomistakin tilanteista. Yhteiskunnan resilienssin vahvistamisessa painopiste on perinteisesti asettunut materiaaliseen varautumiseen. Tämä ei kuitenkaan enää yksistään riitä. Uudenlaiset, esimerkiksi ihmisten terveyteen, elinympäristöön ja ajattelutapaan kohdistuvat kriisit ja uhat ovat luonteeltaan monimutkaisia, mikä on korostanut huoltovarmuuden immateriaalisen ulottuvuuden merkitystä yhteiskunnan vahvistamisessa äkillisiä tilanteita varten. Miten ymmärrystä kansallisesta huoltovarmuudesta ja sen toimintatavoista tulisi ajanmukaistaa niin, että tulevissa poikkeustilanteissa on paremmat edellytykset pärjätä?

Informaatiolla vaikutetaan ihmisiin ja yhteiskuntiin, ja sillä

muokataan turvallisuusympäristön sosiaalista ja materiaalista ulottuvuutta. Tieto onkin välttämätöntä mieltää yhdeksi huoltovarmuuden ulottuvuudeksi kuten käynnissä oleva koronapandemia on konkreettisesti havainnollistanut. Tieto taudin leviämistavoista ei välttämättä suoraan suojaa tartunnalta, mutta se auttaa muodostamaan tilannekuvan tarvittavien päätösten pohjalle. Sitä kautta ajanmukainen ja perusteltu tieto edistää yhteiskunnan ja ihmisten suojautumista. Kansalaisten, viranomaisten ja päättäjien taidot tunnistaa perustelu tieto perusteettomista väitteistä vahvistaa yhteiskunnan mahdollisuuksia selvittää äkillisistä tilanteista mahdollisimman pienin vaurioin.

Tiedon huoltovarmuus on tutkimuskohteena Suomen Akatemian rahoittamassa kolmivuotisessa *Information Resilience in a Wicked Environment* (IRWIN) -hankkeessa (www.irwinproject.fi). Kyseisessä Vaasan yliopiston, Itä-Suomen yliopiston, Laurea-ammattikorkeakoulun ja Maanpuolustuskorkeakoulun yhteisessä hankkeessa kehitetään osallistavaa kansallisen varautumisen mallia, jossa päätöksentekijät, kansalaisyhteiskunta sekä elinkeinoelämä tuottavat tilannetietoisuutta ja toimivat yhteistyössä kriisivalmiuden edistämiseksi. Hankkeessa on mukana lähes kolmekymmentä tutkijaa, jotka edustavat eri tieteenaloja ja näkökulmia. Nykyhetken ja tulevaisuuden kompleksinen turvallisuusympäristö edellyttää kansallisten hallintajärjestelmien, kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen ja tietoyhteiskunnan turvaamisen kehittämistä, johon tarvitaan moni- ja poikkitieteellistä tutkimusotetta.

Tiedon huoltovarmuus hallinnan haasteena

Tiedon huoltovarmuus voidaan käsitteellistää kompleksiseksi systeemiksi, jolloin huomio kohdistuu erilaisten toimijoiden ja toi-

mintojen vuorovaikutukseen. Tätä näkökulmaa tuo esiin Vaasan yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston työpaketti, jossa tarkastelussa on suomalainen hallintajärjestelmä, instituutiot sekä ohjaus- ja johtamiskäytännöt. Kansallisen varautumisen ohjaus, säätelystrategiat, rakenteet ja prosessit ovat lainsäädäntö- ja valtiosääntötutkimuksen keskeisiä tutkimuskohteita.

Työpaketissa tiedon huoltovarmuus näyttäytyy alati käynnissä olevana ja muuttavana vuorovaikutusprosessina, jossa tieto syntyy tulkinnoista. Vuorovaikutusprosessissa sekä eripura että yhteisymmärrys voivat olla läsnä eri vaiheissa. Prosessia ei ole yksinkertaista tai täysin mahdollistakaan hallita ylhäältä alaspäin, mutta se ei myöskään johda alhaalta ylöspäin tapahtuvaksi organisoitumiseksi. Ideaalitulanteessa tiedon huoltovarmuus tarkoittaa oikeaa tietoa oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Reaalitodellisuudessa tieto on päätöksenteon elementti, mutta sen rinnalla kysymys on aina myös tilanteiden poliittisesta laskelmoinnista ja arvopohjaisesta arvioinnista.

Lainsäädäntö on hallinnon keskeisin instrumentti ohjata ja kehittää yhteiskunnan toimintaa normaalioloissa sekä parantaa yhteiskunnan varautumista tulevien häiriötilanteiden varalta. Vaasan yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston työpaketti korostaa tiedon roolia lainvalmistelussa ja lainsäädännöstä päättämisessä, joiden tulee olla tietoon perustuvaa toimintaa. Lainsäätäjällä tulisi siis olla tiedossa lainsäädännön ennakoitua vaikutukset ja mahdolliset muut keinot yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttamiseen. Myös viranomaisilla lainsäädäntöä implementoitaessa tulisi olla tietoa sääntelyn vaikutuksista sääntelyn kohteisiin, säänneltävään ilmiöön ja kansalaisiin.

Yhteiskunnallisen toimijuuden ja tiedonmuodostuksen vahvistaminen

Kansalaisten toimintaan kohdistuu häiriötilanteissa normaalioloista poikkeavia odotuksia. Kansalaisten kyky omaksua ja hyödyntää tietoa sekä muuttaa tietoperusteisesti käyttäytymistään on olennaista. Tiedon huoltovarmuutta määriteltäessä kansalaiset ovat siis sekä tiedon hyödyntäjiä että välittäjiä. Laurea-ammattikorkeakoulun työpaketissa huomio kohdistuu kansalaisten kollektiivisen toimijuuden mahdollistamiseen osana tiedon huoltovarmuutta. Kun tarkastellaan tiedon huoltovarmuuden muodostumista kollektiivista toimijuutta ja jaettua tietoutta edistämällä teoreettisia lähtökohtia ovat kollektiivisen kyvykkyyden, luottamuksen ja yhteisön käsitteet.

Kansalaisten toimijuus on yhteiskunnan kriisinsietokyvyn kannalta keskeinen osa monitahoista huoltovarmuuden verkostoa, mihin Laurea-ammattikorkeakoulun työpaketin huomio kohdistuu. Tällöin kansalaisia ei nähdä vain tiedon vastaanottajina ja ohjeiden noudattajina. Kansalaisten osallisuudella voidaan varmistaa yhteiskunnan palautumiskykyä. Kansalaiset voivat olla kriisistä selviytymisen kannalta olennaisen tiedon luojia. Kansalaisten osallisuus tietoon ja sen tuottamiseen tukee oikeansuuntaista kollektiivista toimijuutta. Työpaketissa tarkastellaan kansalaisten kollektiivista toimijuutta huoltovarmuudessa ja kansalaisten osallistamismahdollisuuksia.

Koronapandemia on osoittanut, että kansalaisten itsenäinen toiminta tiedon välittämisessä ja tuottamisessa saattaa lisätä viestinnän haasteita kompleksisessa häiriötilanteessa. Tiedon huoltovarmuuden ja viestinnän näkökulmasta haasteena on varsinkin mis- tai disinformaatio, joka voi toimia yhteiskuntaa hajottavana voimana.

Disinformaation havaitseminen ja vastatoimet osana tiedon huoltovarmuutta

Tiedon huoltovarmuudelle keskeistä päättäjien ja viranomaisten viestinnän onnistuminen tilanteissa, joissa täytyy toimia nopeasti ja tietopohja päätöksille voi olla vajaata tai puutteellista. Tällaisissa tilanteissa disinformaation leviäminen tyypillisesti pyrkii sekoittamaan tilannetta, horjuttamaan rakenteita ja vaikeuttamaan tilanteesta selviytymistä. Maanpuolustuskorkeakoulun työpaketissa keskitytään viranomaisten päätöksentekoon ja viestintään aikakriittisissä tilanteissa. Disinformaation eli tahallisesti vääristellyn tiedon havaitsemisella ja vastatoimilla voidaan vahvistaa yhteiskunnan resilienssiä.

Kriisitilanteissa viranomaisten tulisi kyetä viestimään viralliset tiedot kansalaisille nopeasti, selkeästi ja tarkasti. Usein äkillisissä tilanteissa tietopohja on kuitenkin vasta muodostumassa, ja se täydentyy ja joskus jopa muuttuu tilanteen edetessä. Maanpuolustuskorkeakoulun työpaketissa korostetaan, että tiedon huoltovarmuus edellyttää jaetun tilannetietoisuuden kehittämistä ja päätöksenteon kohdentamista rationaalisesti sen mukaan, miten tiedon lisääntyminen ja kehittyminen kulloinkin edellyttää. Tiedon oikaisusta viestiminen on oleellinen osa huoltovarmuusprosessia, jonka onnistumisen edellytyksiä on tarpeen tutkia tarkemmin.

Virallisessa, tietopohjaisuuteen pyrkivässä päätöksenteossa ja viestinnässä tulee ottaa huomioon disinformaation laajuus ja mahdollinen vaikutus tilannetietoisuuden sekoittamisessa ja kansalaisten hämmentämisessä. Disinformaation vaikutuksia ennakoivat, lieventävät ja korjaavat prosessit on ymmärrettävä keskeiseksi osaksi tiedon huoltovarmuutta. Esimerkiksi sosiaalisen median vaikuttajat voivat toimia viranomaisviestinnän tukena, ja heidän rooliinsa tarkastelu antaa eväitä parantaa yhteiskunnan edellytyksiä selvitä äkillisistä tilanteista.

Kokonaisvaltaisempi näkökulma kriisivalmiuteen

IRWIN-hankekonsortio on monialainen ja tuo uuden sekä kokonaisvaltaisemman näkökulman kriisivalmiuteen liittyvään tutkimukseen. Hankeconsortioon osallistuu eri alojen tutkijoita, joilla on toisiaan täydentävää asiantuntemusta sekä laajat yhteistyöverkostot. Hankkeen tavoitteena on parantaa yhteiskunnan kriisitietoisuutta, vahvistaa kansalaisten ja viranomaisten välistä luottamusta sekä kehittää julkisen hallinnon resilienssiä kompleksissa toimintaympäristössä.

Lisätietoja IRWIN-hankkeesta konsortion johtaja Annukka Jokipii (annukka.jokipii@uwasa.fi).